

Warszawa 12.01.2018

Małgorzata Glinicka
Instytut Filologii Klasycznej
Wydziału Polonistyki UW

Streszczenie pracy doktorskiej

Grecy, łacinnicy i muzułmanie na Cyprze Lusignanów. Obraz stosunków wyznaniowych w *Kronice* Leoncjusza Machierasa

Celem rozprawy jest analiza i interpretacja stworzonego przez Leoncjusza Machierasa (XV w.) obrazu kontaktów wyznaniowych na średniowiecznym Cyprze pozostającym pod panowaniem frankijskiej dynastii Lusignanów, czyli między grekami, łacinnikami i muzułmanami. Jego kronika zatytułowana *Εξήγησις της γλυκείας χώρας Κύπρου η οποία λέγεται Κρόνακα τουτέστιν Κρόνικον* (Opis słodkiej ziemi Cypr *Kronaką*, czyli *Kroniką* zwany), przedstawiająca dzieje wyspy od IV wieku (panowanie bizantyńskiego cesarza Konstantyna Wielkiego) do 1458 roku (przejęcie władzy przez Szarlotę, córkę Jana II i Heleny Paleolog), jest głównym dziełem traktującym o historii średniowiecznego Cypru. Najwięcej uwagi poświęca Machieras sportretowaniu cypryjskiej społeczności za czasów rządów dynastii Lusignanów.

Kronika interesuje mnie nie tyle jako źródło historyczne, na podstawie którego można rekonstruować stosunki wyznaniowe w tej epoce (XII–XV w.), ale jako obraz literacki takich stosunków, stworzony przez Machierasa w konkretnym celu i dla konkretnych odbiorców.

Rozprawa ma charakter interdyscyplinarny. Dowodzę w niej, dlaczego *Kronikę* można badać przy zastosowaniu wybranych pojęć wypracowanych przez studia kolonialne i postkolonialną szkołę interpretacji, takich jak: „ja”, „inny”, „centrum”, „peryferia”, „tożsamość”, „różnica”, „i/Inność”, „różnienie”, „wyobrażone geografie”, „trzecia przestrzeń”, „kataliza”, „hybrydyczność”, „czytanie kontrapunktowe”, „etos kolonialny” itd. (przede wszystkim przez Homiego Bhabhę, Frantza Fanona, Edwarda Saïda, Gayatri Chakravorty Spivak, Elleke Boehmer, Anię Loombę). Do analizy obrazu kontaktu między chrześcijanami i muzułmanami wykorzystuję również podstawowe założenia teorii „zderzenia cywilizacji” Samuela Huntingtona.

Istotny wpływ na podjęcie przeze mnie decyzji o takim ukierunkowaniu analizy treści *Kroniki* miało zainteresowanie położeniem jej autora, który urodził się na wyspie zajętej trzy wieki wcześniej przez Franków, i przekonanie, że sytuacja ta znalazła odbicie w jego dziele i w sposobie, w jaki umiejscawia on w narracji wskazówki odnośnie swojej tożsamości. Swoją zawodową karierę związał Leoncjusz z frankijską elitą i to doświadczenie nadało kształt jego osobistemu zaangażowaniu w jej sprawy. Miał on możliwość bezpośredniego obserwowania współżycia na Cyprze Lusignanów dwóch różnych społeczności: grekojęzycznej rdzennej ludności, czyli Cypriotów (w większości Romejów), i frankijskiej ludności napływowej, czyli Lusignanów i tych, którzy wraz z nimi przybyli (Genueńczycy, Wenecjanie, Katalończycy, Pizańczycy itd.).

Praca składa się z *Wprowadzenia*, *Rozdziałów* (pierwszego, drugiego, trzeciego i czwartego), *Wniosków końcowych*, *Aneksów*, *Bibliografii* oraz *Indeksu osobowego* i *Indeksu geograficznego*. We *Wprowadzeniu* omawiam przedmiot badań, stan badań, metodę badań (teoretycznoliterackie pojęcia szkoły postkolonialnej i teoria zderzenia cywilizacji), strukturę pracy, uwagi terminologiczne i wykaz skrótów.

W *Rozdziale pierwszym* prezentuję życiorys Machierasa, ze szczególnym zaakcentowaniem wszystkich poznanych do tej pory czynników, które wpłynęły na ukształtowanie jego tożsamości, oraz referuję treść *Kroniki*, ponieważ jest to dzieło szerzej nieznane. Próbuję znaleźć odpowiedź na pytanie, do kogo jej autor kierował swój przekaz i jaki cel mu przyświecał. Fakt, że *Kronika* została napisana w potocznym dialekcie cypryjskim, mógł świadczyć o tym, że potencjalnymi odbiorcami byli jego rodacy. Objaśniam najistotniejsze cechy tego dialektu, aby zaakcentować jego odmienność w stosunku do greki bizantyńskiej. Dzielę się również efektem swoich poszukiwań w zakresie tego, jaka literatura była dostępna na Cyprze Lusignanów. Porównuję dzieło Machierasa z wybranymi kronikami bizantyńskimi i zachodnimi pod względem celu, stylu, języka i konstrukcji, żeby określić stopień oryginalności ujęcia przez niego tematu. Omawiam inne, wybrane źródła o tematyce cypryjskiej, aby pokazać, jak była ona ujmowana i czym, na ich tle, różni się dzieło Machierasa. Sprawdzam, czy język, którym posługiwał się kronikarz, można uznać za język manipulacji, i na koniec weryfikuję, jakie elementy narracji w *Kronice* zadecydowały o tym, że zinterpretowałam ją jako taką, która przedstawia sytuację „kolonialną”.

Tematem *Rozdziału drugiego* jest opisany w *Kronice* wieloaspektowy kontakt pomiędzy ortodoksyjną ludnością Cypru, zakorzenioną w duchowości Bizancjum, inaczej grekami, i łacińskimi przybyszami (templariuszami i szpitalnikami oraz przedstawicielami dynastii Lusignanów), których obecność na wyspie utrzymywała się przeszło cztery wieki, co

dało podstawy do głębokich procesów konfrontowania się dwóch typów religijności. Duży nacisk w pracy kładę na terminy takie jak: „negocjacje” czy „hybrydyzacja” w odniesieniu do charakteru tych relacji, a także rozpatruję modele teologii kontekstualnej.

W *Rozdziale trzecim*, w którym zawężam pole analizy do zakresu wyznaczonego przez kulturę łacińską, koncentruję się na zagadnieniach związanych z przedstawieniem w *Kronice* religijności grup jednego wyznania (łacińskiego), ale różnych nacji – głównie cypryjskich Franków, Genuńczyków i Wenecjan. Badam, jaką rolę w ugruntowaniu się obecności Genuńczyków i Wenecjan w XIV wieku na wyspie odegrał wcześniejszy podbój wyspy przez Lusignanów (czy ułatwiło im to podejmowanie różnych działań na Cyprze, czy były to niezależne inicjatywy), a także jakie cechy nadaje im kronikarz i w jaki sposób wkomponowuje w opis tych kontaktów religię.

Rozdział czwarty poświęcony jest analizie wybranych ustępów *Kroniki* opisujących spotkania chrześcijan z muzułmanami, które mają znamiona „zderzenia cywilizacji”. Zastanawiam się nad tym, czy Machieras różnicuje reprezentantów islamu i czy wykazuje się w swoim dziele wiedzą na ich temat.

Dysertację wieńczą *Wnioski końcowe*, w których podsumowuję dotychczasowe ustalenia, oraz formułuję uwagi natury ogólnej dotyczące funkcji, jaką w kontaktach międzykulturowych opisanych w *Kronice* pełni wierność odziedziczonemu po przodkach wyznaniu (religii). *Aneksy* zawierają omówienie położenia geograficznego Cypru i kalendarium głównych wydarzeń historycznych (IV–XV w.) związanych z dziejami Cypru i chrześcijaństwa. *Indeks osobowy* i *Indeks geograficzny* prezentują odpowiednio wykaz osób i miejsc, które pojawiają się w tekście głównym pracy (poza przypisami).

Margoneta Oliwko

